

Od svijeta tišine do životne polifonije (Helen Keller, Moj život)

Kolaković, Katarina

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:125550>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Jednopedmetni preddiplomski studij Hrvatski jezik i književnost

Katarina Kolaković

Od svijeta tišine do životne polifonije (Helen Keller, *Moj život*)

Završni rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Marica Liović

Osijek, 2020.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Jednopedmetni preddiplomski studij Hrvatski jezik i književnost

Katarina Kolaković

Od svijeta tišine do životne polifonije (Helen Keller, *Moj život*)

Završni rad

Humanističke znanosti, filologija, teorija i povijest književnosti

Mentorica: izv.prof.dr.sc. Marica Liović

Osijek, 2020.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, datum

9. rujna 2020.

KATARINA KOLAKOVIĆ 0122227951

ime i prezime studenta, JMBAG

Katarina Kolaković

Sažetak

Cilj je ovog završnoga rada na temelju iščitavanja teksta *Moj život* autorice Helen Keller opisati invaliditet kao identitet. Nakon što je s devetnaest mjeseci, zbog nepoznate bolesti, izgubila vid i sluh, kreće Helenina borba, ali i koračanje prema, tada potpuno neočekivanom, životnome višeglasju. Njezina je ingenioznost s vremenom postala sinonim za prevladavanje zapreka koje sa sobom nosi invalidnost te je i danas nadahnućem mnogima.

Ovaj se rad, među ostalim, bavi i odnosom autora s invaliditetom i recipijenta te načinom na koji invaliditet kao identitet utječe na identitet čitatelja, a nakon toga i cijeloga društva. Rad ističe važnost inkluzije osoba s invaliditetom te ukazuje na blagodati u društvu koje nastaju prihvaćanjem različitosti i stvaranjem empatije.

Ključne riječi: *Moj život*, Helen Keller, autobiografija, invaliditet kao identitet, lik osobe s invaliditetom

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Helen Keller i Anne Sullivan.....	2
3. Prijelaz iz animalnog u ljudsko – promjena identitetskih obilježja	3
4. Autobiografija <i>Moj život</i>	5
5. Invaliditet u književnosti.....	7
6. Invaliditet kao identitet	9
a. Što je invaliditet?	9
b. Marginalizirane skupine identiteta	10
7. Lik osobe s invaliditetom	11
a. Lik osobe s invaliditetom kao primjer odstupanja od norme.....	13
8. Zrcaljenje života s invaliditetom u autorsku ingenioznost	13
9. Zaključak.....	14
9. Popis literature	16

1. Uvod

Nakon uvodnoga dijela slijedi poglavlje u kojemu se iznose biografski podatci o autorici Helen Keller, ali i o njezinoj učiteljici Anne Sullivan jer je upravo ona zaslužna za Helenin napredak. Treće je poglavlje posvećeno promjeni Heleninih identitetskih obilježja. Budući da je još kao devetnaestomjesečno dijete lišena dvaju, za stjecanje komunikacijskih vještina, bitnih osjetila, Helen je najprije morala proći iznimno težak put od gotovo animalnoga stanja do statusa osobe sposobne za komunikaciju. Čvrto poglavlje posvećeno je elaboriranju najvažnijih obilježja autobiografskoga žanra te njihovu detektiranju u književnome predlošku *Moj život*. Poglavlja koja slijede, peto, šesto, sedmo i osmo ključna su poglavlja ovoga rada jer tematiziraju pojavu invaliditeta u književnosti, likova koji su osobe s invaliditetom te utjecaj identiteta lika koji je osoba s invaliditetom – u ovome slučaju to je i autorica – na gradbu identiteta samoga recipijenta. U Zaključku je iznesena sinteza ključnih točaka koje povezuju autobiografiju, autoricu, lik, invaliditet i identitet te su usustavljeni rezultati istraživanja do kojih smo došli u prethodnim poglavljima, poglavito središnjega dijela rada.

Na samom je kraju donesen popis relevantne literature koja je korištena pri istraživanju za ovaj rad.

2. Helen Keller i Anne Sullivan

Helen Keller rođena je 27. lipnja 1880.godine u sjeverozapadnoj Alabami kao potpuno zdrava djevojčica koja je s devetnaest mjeseci oboljela od nepoznate, za život opasne bolesti. Nakon što se Helen oporavila, njezini su roditelji počeli primjećivati kako djevojčica ne reagira na podražaje vida i sluha. Devetnaestomjesečno dijete koje je potpuno lišeno i vida i sluha, a samim time i sposobnosti govorenja, raslo je iz dana u dan u svome svijetu tame i tišine. Njezine socijalne vještine bile su svedene na minimum, a komunikacija sažeta u neartikulirano vrištanje i gestikuliranja. Takav Helenin svijet trajao je sve do šeste godine, kada je njezina majka odlučila zatražiti pomoć Perkinsova zavoda, koji joj šalje učiteljicu Anne Sullivan.¹ (Ladenhauser Palijan, <https://nova-akropola.com/znanost-i-priroda/fenomeni/helen-keller-i-anne-sullivan/>)

Anne Sullivan rođena je u sasvim drukčijoj obitelji nego li je to bila obitelj Keller. Otac alkoholičar, neimaština i smrt majke, obilježili su Annein život te je ona, zajedno s mlađim bratom, smještena u državnu ubožnicu, u kojoj njezin brat umire od tuberkuloze. Ono što je obilježilo Annein život, a ujedno i zacrtalo put kojim će promijeniti život i sebi i djevojčici Helen, jest infekcija očiju koja joj je oštetila vid. Budući da je imala određeni postotak oštećenja vida, Anne je pohađala školu za slijepe u Perkinsovu zavodu u Bostonu. Životne situacije izgradile su osobine kakve su krasile Anne, a to su prije svega bistrina i upornost, upravo ono što će jednu djevojčicu, na sasvim drugom kraju države, istrgnuti iz svijeta tame i tišine. (Ladenhauser Palijan, <https://nova-akropola.com/znanost-i-priroda/fenomeni/helen-keller-i-anne-sullivan/>)

U trenutku kada je Anne došla u kuću Kellera, zatekla je razmaženu i nadasve divlju sedmogodišnjakinju, a o tome govori i sama Anne u jednom od svojih pisama (Keller, 1957: 142):

¹ Naime, Alexander Graham Bell, izumitelj telefona, dugi je niz godina proveo u proučavanju zvuka i u radu s gluhom djecom. Za vrijeme jednog liječničkog pregleda, obitelji Keller predloženo je da se obrate Alexanderu Grahamu Bellu. Bell je posredovao između Zavoda i obitelji Keller: odlučeno je da će Anne Sullivan raditi s Helen. U autobiografiji *Moj život*, Helen je dr. Bella nazivala svojim dobročiniteljem. <https://www.biography.com/news/alexander-graham-bell-and-helen-keller>.

Helenino ponašanje za stolom prosto zaprepašćuje čoveka. Ona gura prste u naše tanjire i iz njih se služi, a kada se jelo poslužuje, ona grabi činije i vadi iz njih sve što god hoće. Jutros joj nisam htela dopustiti da gura prste u moj tanjir. Ona je uporno pokušavala da to učini, i tada je nastala borba između moje i njene volje. Naravno da se porodica veoma uznemirila, i svi su izašli iz sobe.(...) Helen je ležala na podu, bacakala se, vrištala i pokušavala da izvuče stolicu ispod mene.

Da bi Helen uopće mogla početi stjecati komunikacijske vještine, najprije je morala naučiti slušati i kontrolirati izljeve bijesa, a upravo je postizanje toga bio najveći zadatak koji je čekao, tada dvadesetjednogodišnju učiteljicu. Odgoj gluhoslijepog djeteta mogao je početi tek u trenutku kada okolina shvati da rješenje nikako nije u popuštanju pred neposluhom kojemu je Helen u tom trenutku bila sklona. Veličina Anneine potpore i samo njezino značenje vidljivo je iz Heleninih riječi (Keller, 1957: 41):

Upočetku sam bila samo jedna mala zbirka mogućnosti. Moja učiteljica ih je otkrila i razvijala. Kada je ona došla, sve je oko mene počelo da odiše ljubavlju i radošću i imalo svoje puno značenje.

3. Prijelaz iz animalnog u ljudsko – promjena identitetskih obilježja

Dijete lišeno sposobnosti ikakvoga sporazumijevanja, opisivanja svojih osjećaja, mogućnosti primanja podražaja sluha i vida, postaje bijesno, nezadovoljno i osjeća se neshvaćeno. Helen nije mogla svojim ukućanima na miran način pokazati što joj smeta te je neartikuliranim vikanjem i bacanjem stvari pokušavala ostvariti određeni cilj te do dolaska učiteljice Anne, i najčešće uspijevala. Iznimno potentan um bio je zarobljen u osobi koja je svedena na animalno. Da bi Helen uopće mogla učiti bilo kakav oblik komunikacije, najprije ju je trebalo naučiti lijepomu ponašanju.

Po dolasku u kuću Kellera, Anne je donijela lutku te je to bila prva riječ koju je Helen trebala naučiti. Učila je tako da je učiteljica u njezin dlan, svojim prstima, upisivala znakove, a nakon uspješno naučene riječi *lutka* uslijedile su mnoge druge. Helen je bila željna znanja i zabavljao ju je način na koji je Anne upisivala znakove na njezin dlan. No problem je bio u tome što nije mogla shvatiti da svaka stvar na svijetu ima svoje ime i da ne može miješati imena stvari. Odnosno, njezin um odbijao je zakon označenog i označitelja. Trenutak u kojemu se to

promijenilo i nakon kojega je Helen počela prelaziti iz animalnog u ljudsko, upoznavši ključ komunikacije, bio je spoznaja značenja riječi *voda* (Keller, 1957: 31):

Neko je crpao vodu, a moja učiteljica, uzevši mi ruku, stavi je ispod mlaza. Dok mi se hladna tečnost slivala preko jedne ruke, ona mi je u drugoj, isprva polako, a zatim brže, otkucala reč voda. Stajala sam mirno, obrativši svu pažnju na pokrete njenih prstiju. Odjednom mi se u svesti javi neko maglovito sećanje, kao o nečemu zaboravljenom – neko treperenje misli koja mi se vraća; i, na neki način, tajna govora bila mi je otkrivena. Shvatila sam tada da „v-o-d-a“ znači ono divno, sveže nešto, što je teklo preko moje ruke. Ta živa reč probudila mi je dušu; dala joj se svetlost, nadu, radost... oslobodila je! Bilo je još prepreka, naravno; ali prepreka koje će se vremenom moći ukloniti.

Nakon spoznaje da svaka stvar i pojava ima svoje ime i da je poznavanje tih imena ključ komunikacije, Helen je svakim danom težila učenju novih riječi. Ubrzo je naučila širok spektar znakova i način njezine komunikacije postajao je sve uspješnijim. Anne je shvatila da Helen bolje pamti ako uči kroz igru i zabavu, a takav način učenja detaljno je opisan u autobiografiji te je zbog toga *Moj život* primjeren instrument u izučavanju psihološke i pedagoške struke. Želja za znanjem išla je toliko daleko da je Helen s dvanaest godina naučila francuski jezik, a s četrnaest je znala i latinski i njemački. Iako nije mogla naučiti govoriti u razdoblju u kojemu uče ostala djeca, to ju nije obeshrabrilo da nauči izgovarati glasove. Naime, proces učenja izgovaranja glasova kod djece koja nemaju oštećen sluh teče poprilično glatko i spontano. Djeca čuju izgovaranje glasova svojih bližnjih te prirodnim procesom svoje neartikulirane zvukove pretvaraju u artikulirane glasove. Osobe koje imaju oštećen sluh uče na pomalo drukčiji način (Keller, 1957: 55):

Način poučavanja g-đice Fuller bio je sledeći: prevlačila je ovlaš mojom rukom preko svoga lica i dopuštala mi da opipam položaj njenog jezika i usana dok bi proizvodila kakav glas. Bila sam željna da podražavam svaki pokret, i u roku od jednog sata naučila sam šest osnovnih glasova: M, P, A, S, T, L... Istina, to su bili samo promucani i iskidani slogovi, ali su ti slogovi bili ljudski govor. Svesna nove snage, moja duše se oslobodila ropstva i, kroz te promucane glasove otvorila se svem znanju i veri.

Iako je u početku njezin govor mogla razumjeti samo nekolicina ljudi, to ju nije spriječilo da svoj govor usavršava cijeloga života. Upisala je fakultet, uspješno ga završila, javnim nastupima borila se protiv stigmatiziranja slijepih, pisale je knjige. Helen Keller je u

potpunosti izašla iz svijeta tame i pokazivala svoju veličinu koja je i desetljećima poslije nadahnuće mnogima.

Identitet je skup karakteristika prema kojima je netko jednak sam sebi, odnosno svojstva koja neku osobu čine onim što ona jest. Identitetom je iskazana posebnost pojedinca, ali u smislu različitosti od nekoga (nečega) drugoga.² Prema Hallu (2006: 363), identitet ne može biti oblikovan neovisno o razlikama, nego je konstruiran prema onome što nekome nedostaje. Helen je osoba koja nosi karakteristike invaliditeta i razlikuje se od osoba koje nemaju invaliditet. Nedostatak vida i sluha označavaju invalidnost koja je prisutna u gradbi njezina identiteta. Promjenjivost je jedno od bitnijih obilježja identiteta, a promatrajući Helen kao subjekt koji se mijenjao, od najranijih godina djetinjstva do spoznaje komunikacijskih vještina, uočljiva je i promjena njezina identiteta. U autobiografiji *Moj život* prikazan je Helenin napredak u vidu učenja lijepoga ponašanja, izražavanja emocija, učenja znakovne komunikacije te svega onoga što je utjecalo na prelazak iz stanja potpune lišenosti svojstava čovjeka do postizanja životne polifonije. Helenin je život bio označen poteškoćama, ali njezin identitet nije ostao netaknut i sačuvan od promjene, već je zajedno s osobom stasao od animalnog u ljudsko. Sve navedeno bitno je prilikom čitanja autobiografskog teksta jer on primarno prikazuje život jednoga identiteta, a u ovome slučaju i životno stasanje i promjenu.

4. Autobiografija *Moj život*

Autobiografija je pisana u prvome ili trećem licu, a opisuje vlastiti život. Može biti pisana humoristično-satiričnim, ispovjednim ili neutralnim stilom. Temelj su autobiografije činjenice i dojmovi. Osnovni je problem pri pisanju autobiografije zaborav i sklonost prilagođavanja slike o sebi vlastitim očekivanjima i željama.³

Sablić Tomić navodi (2002: 85) da je pozicija autora u autobiografskom tekstu zgusnuta te da su detalji ti koji privlače pozornost čitatelja. Navedeno je primjenjivo i na autobiografiju *Moj život* u kojoj autorica pred čitatelja stavlja čitav niz situacija iz svoga života, kako se osjećala neshvaćenom, koliko je voljela čitati, što ju je nagnalo da svoj život iskoristi do maksimuma, kako je izbjegla autodestrukciju, a sve radi didaktičnosti. Budući da je u

² identitet. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020., <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26909>.

³ autobiografija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020., <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=4710>.

autobiografiji *Moj život* „potvrđen autobiografski sporazum koji ukazuje na identičnost autora, pripovjedača i lika“ (Sablić Tomić, 2002: 86), riječ je o autodijegetskoj prozi. Helen se u opisivanju svoga života usmjerila na najvažnije događaje koje opisuje kronološki, od rođenja nadalje. Recipijentu je ponuđen i društveni kontekst, ali ne kao opisivanje tog konteksta zasebno, nego u simbiozi s doživljajima autorice. Prema Sablić Tomić (2002: 88), opis je dominantna figura u autobiografskom tekstu pa sukladno tomu, da bi se postigla vjerodostojnost, osigurava se navođenje dokumentirane građe, datumski podaci, imena stvarnih osoba. Helen pri opisivanju svoga života i problema na koje je nailazila, spominje stvarne osobe koje su joj pomogle (Keller, 1957: 110–111):

G. Haton me pretstavio mnogim svojim prijateljima književnicima, među kojima su najpoznatiji g. Vilijem Din Hauelz i Mark Tven. Upoznala sam i g. Ričarda Vatsona Gildbera, g. Edmonda Klarensa Stedmana i g. Čarlsa Dadli Varnera, najboljeg pripovedača i vrlo omiljenog prijatelja, čija je duša tako široka da je sasvim tačno kad se kaže da voli sva živa bića kao samog sebe.

U prilog vjerodostojnosti ide i to da drugi dio autobiografije sadrži pisma koja je redovito pisala učiteljica Anne Sullivan, a u kojima se nalaze podatci o Heleninu napretku i obrazovne metode kojima se učiteljica služila (Keller, 1957: 200–201):

Smatram svoju učenicu slobodnim i aktivnim bićem čije spontane težnje moraju biti moji najsigurniji vodiči. Uvek sam govorila Heleni tačno onako kao što bih govorila nekom detetu koje može videti i čuti, a nastojala sam da drugi to isto čine. Kad god me neko upita da li će ona razumeti ovu ili onu reč, uvek odgovaram: „Nije važno da li će ona razumeti svaku posebnu reč u rečenici ili ne; ona će pogoditi značenje tih novih reči dovodeći ih u vezu s onima koje su joj već poznate“. (...) Jednog jutra uhvalile smo jednog miša, a meni pade na um da sa živim mišem i živom mačkom potstaknem njeno interesovanje: da sastavim neke rečenice na takav način da to stvori jednu malu priču i da joj tako pružim još jednu, novu pretstavu o upotrebi jezika. (...) Kada je pročitala reči u drugoj rečenici, pokazala sam joj da je jedan miš, stvarno, u kutiji. Ona tada radoznalo pomače svoj prst na sledeći red: „Mačka može videti miša“. Zatim sam pognula mačku da vidi miša i navela Helenu da opipa mačku.

5. Invaliditet u književnosti

Teoretičari tvrde da kroz pripovijedanje i čitanje pripovijesti bolje razumijemo sebe, ali i druge ljude, a budući da je pripovijedanje vid komunikacije, priče su važan mehanizam u izgradnji identiteta (Peternai Andrić, 2019: 9–10). Književnost nudi mogućnost da se život osobe s invaliditetom približi recipijentu te se na taj način postiže bolja prihvaćenost različitosti i suzbijanje stigmatizacije. Tema invaliditeta sve više prelazi iz medicinskih i psiholoških domena u domenu književnosti, a razlog tome je što invaliditet predstavlja „potencijalno ogledalo zbilje, konstituira svijet pogodan za imaginarno prakticiranje empatije i / ili mogući susret s Drugim koji je čitatelju sličan ili od njega različit; književnost je medij za tvorbu pojedinačnog i kolektivnog identiteta... ima potencijal doći do široke i raznolike populacije, dokumentira i oblikuje stavove“ (Peternai Andrić, 2019: 144). Teške sudbine, životni problemi, tjelesni nedostaci i sve ono što je drukčije od uobičajenoga ljudskog života, potiču razumijevanje i suosjećanje kod čitatelja, a empatija je ključna u oblikovanju identiteta osobe pred koju je takva životna priča postavljena.

Osobe s invaliditetom, kako navodi Peternai Andrić (2019: 196–197), u književnosti su prisutne dugi niz godina, a tome u prilog ide činjenica da se još u antičko vrijeme u književnosti opisuju likovi s različitim oblicima teškoća, tjelesnih i psihičkih. Prikaz invalidnosti u književnosti može uspostaviti i određenu metaforu o invalidnosti same norme, a „norma je najčešće bijeli europejac, neinvalidan, heteroseksualan, tjelesno i ekonomski neovisan“ (Peternai Andrić, 2019: 197). Iako je tema invaliditeta prisutna u književnosti od najranijih početaka, o etičkom pogledu na pitanje nedostataka u odnosu na normu govori se tek u novije vrijeme. Mnogi su autori kulturnih teorija uočili važnost progovaranja o osobama s invaliditetom kao manjini i to poglavito zbog stvaranja empatije i suzbijanja stereotipa.

Način na koji je Helen kroz život gradila svoj identitet i opis njezine promjene, utječe na svijest čitatelja i nudi mu mogućnost shvaćanja veličine njezinih postignuća. Helenin život, onako kako je reprezentiran, djeluje kao svojevrsna motivacija. Shvaćanje invaliditeta kao potencijalno Drugoga, s čime se čitatelj može, ali i ne mora susresti u životu, dovodi do drukčijeg pogleda na stanje invalidnosti. Invalidnost pri takvu razmišljanju postaje fluidan pojam – u jednom trenutku čovjek je potpuno zdrav, u drugome nije, a takav način prihvaćanja Drugoga mijenja identitet čitatelja. Fluidnost invaliditeta vidljiva je i u Heleninu životu (Keller, 1957: 19):

Početak mog života bio je vrlo jednostavan, i sasvim sličan životu svakog drugog malog bića. Došla sam na svet, imala sam zdrave oči; privlačila sam i osvajala sve, kao što svako prvo dete u porodici uvek čini. (...) Pričaju mi da sam prohodala na dan kada sam navršila prvu godinu. (...) Ti srećni dani nisu dugo trajali. Jedno kratko, raspevano proleće, puno cvrkuta crvendaća i ptice rugalice; jedno sjajno leto, bogato voćem i ružama; jedna zlatnorumena jesen – prohujali su i ostavili svoje darove kraj nogu jednog živahnog, očaranog deteta. A zatim, u turobnom mesecu februaru, naišla je bolest koja mi je zatvorila oči, oduzela sluh i bacila me u nesvesnost novorođenog deteta.

„Književnost je medij kroz koji invaliditet može postati vidljivim, izaći iz privatne sfere u javnu, uspostaviti i razviti pojmove i imena nužna za uspostavu subjektivnih pozicija, predložiti situacije i stanja u kojem se osobe s invaliditetom nalaze, potaknuti razumijevanje njihove različitosti“ (Peternai Andrić, 2019: 200).

Helenin je invaliditet, pretočen u autobiografski tekst, izišao iz privatne sfere, postao javno dostupan te je omogućio čitatelju jedno dublje shvaćanje teškoća s kojima se osoba s invaliditetom svakodnevno nosi, a možda prije čitanja autobiografije nikada o tim teškoćama nije razmišljao. Osobe koje imaju teži oblik oštećenja vida svakodnevno se susreću s otežanim primanjem informacija, budući da njihovo čitanje i čitanje osoba sa zdravim vidom nije jednako. Osobe s oštećenim vidom čitaju s pomoću posebne vrste pisma, Brailleovo pismo,⁴ koje im omogućava uspješnije primanje informacija. O teškoćama u stjecanju informacija zdrava osoba često ne razmišlja i samim time izostaje senzibilitet prema osobama koje se s takvom vrstom teškoća susreću svaki dan. Autobiografijom *Moj život*, Helen implicitno, opisujući teškoće prilikom svoga studiranja zbog neusklađenosti znakova u Brailleovu pismu i nedovoljne informiranosti profesorskog kadra, poučava recipijenta o važnosti pokazivanja senzibiliteta prema osobama s invaliditetom (Keller, 1957: 79–80):

Uprava koledža nije dopustila da mi g-dica Sullivan čita ispitna pitanja, pa je g. Judžin C. Vining, jedan od nastavnika iz Perkinsovog zavoda za slepe, bio određen da ta pitanja prepíše za mene američkim Brajevim znacima, G. Vining je bio za mene stranac i nije mogao

⁴ Godine 1829. Louis Braille stvorio je sustav znakova za slijepe osobe, Brailleovo pismo. Kombinirajući izbočene točkice, stvorio je sustav od 63 znaka koja slijepe osobe čitaju s lijeva na desno pipajući jagodicama prstiju. Uz pismo je izumio i glazbene znakove. Budući da je i sam bio slijep, znao je potrebe slabovidnih ljudi te je radio kao učitelj slijepe djece na Institutu za slijepu mladež u Parizu. Njegov je sustav znakova prihvaćen u cijelome svijetu kao službeno pismo slijepih i slabovidnih.

Brailleovo pismo. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020., <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=9210>.

da se sporazumeva sa mnom drugačije do pismenim Brajevim znacima. Cenzor je također bio stranac, i nije ni pokušavao da se sporazumeva sa mnom, ni na koji način. (...)

Istina je da sam dobro poznavala celokupan Brajev pismeni sistem – engleski, američki i njujorško-pointski, koji su u opštoj upotrebi u zemlji, ali raznovrsni znaci i oznake u geometriji i algebri vrlo su različni u ta tri sistema, a ja sam u algebri upotrebljavala samo engleski Brajev sistem.

Kako je u tekstu već navedeno, Helen je učeći pokazivala napredak te je od djeteta koje nije moglo provesti ni osnovno sporazumijevanje stasala u djevojčicu koja je, bez obzira na teškoće, bila naprednija od većine vršnjaka. Promjene koje su uočljive u Heleninu ponašanju nisu ništa drugo nego prelazak iz jednoga identiteta u drugi, a budući da recipijent, čitajući do kakvih je postignuća Helen dolazila, stvara empatiju, ujedno mijenja i svoj identitet. Ako recipijent proučava Helen kao skup nedostataka i težak oblik njezina invaliditeta te ujedno čita kako osoba s invaliditetom, uz razumijevanje okoline i pomoć stručnih ljudi, prelazi granice svojih teškoća, ne dopušta da njezin invaliditet bude jedini oblik identiteta koji posjeduje, shvatit će da se i najteži oblici nedostataka uz pravovaljanu rehabilitaciju mogu poboljšati i svojim uspjehom motivirati društvo u kojemu žive. Upravo je u tome veličina autobiografskoga teksta koji je pisala osoba s invaliditetom jer dolazi do direktnoga utjecaja jednoga identiteta na drugi identitet.

6. Invaliditet kao identitet

a. Što je invaliditet?

Prije detaljnijeg opisivanja invaliditeta kao svojevrsnoga identiteta, potrebno je definirati sam pojam *invaliditeta* jer u današnjem društvu taj je pojam često zloupotrijebljen u svrhu diskriminacije i nepoštivanja osoba koje s bremenom invalidnosti žive. Do diskriminacije dolazi nepotrebnim, i često krivim, izvođenjem bliskoznačnica s pojmom *invaliditet*.

Kako navodi Marinić (2008: 202), „invaliditet bi u zdravstvenom smislu označavao svako ograničenje ili smanjenje (koje proizlazi iz oštećenja) sposobnosti izvođenja neke aktivnosti na način ili unutar raspona koji se smatra normalnim za ljudsko biće“⁵. Upravo su

⁵ Marinić, Marko. 2008. JESU LI OSOBE S INVALIDITETOM „INVALIDI“? Pitanje konceptualne naravi, ali i potreba izjednačavanja mogućnosti. Navedeno prema: *Međunarodna klasifikacija oštećenja, invaliditeta i hendikepa: priručnik za klasifikaciju posljedica bolesti: objavljeno u pokusne svrhe*, Zavod za zaštitu zdravlja SR Hrvatske, 1986., Zagreb.

oblici ograničenja izvođenja određenih aktivnosti povod za, dakako neopravdanu, stigmatizaciju osoba koje posjeduju vid ograničenja. Osobe s različitim stupnjevima invaliditeta prihvatile su naziv „osoba s invaliditetom“ jer takav termin ne potiče stigmatizacija ili bilo kakav negativan prizvuk. Definiciju osobe s invaliditetom ustanovio je Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom u 3. članku (Narodne novine broj 157/2013, 152/2014): „Osoba s invaliditetom je osoba koja ima dugotrajna tjelesna, mentalna, intelektualna ili osjetilna oštećenja koja u međudjelovanju s različitim preprekama mogu sprječavati njezino puno i učinkovito sudjelovanje u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima.“

b. Marginalizirane skupine identiteta

Kao što je već navedeno, ako se o invaliditetu govori kroz književnost, kao obliku medija koji se služi pripovijedanjem, dolazi do boljega shvaćanja osoba s invaliditetom te njihove inkluzije u društvo. Književnost u tome smislu pogoduje promišljanju o štetnosti stigmatizacije i važnosti empatije. Odnos je među kategorijama identiteta, pripovijedanja i invaliditeta složen jer književnost dobiva dvojaku funkciju te uz konotaciju estetičkoga medija, postaje medij koji reprezentira invaliditet i identitet, a ujedno i pomaže u postizanju empatije i razumijevanja osoba s invaliditetom (Pternai Andrić, 2019: 9). Pri upoznavanju osobe s invaliditetom kroz književno, u ovome slučaju autobiografsko, djelo, pojedinac invaliditet doživljava kao vrstu identiteta koji izravno utječe na mijenjanje identiteta tog isto pojedinca. Pripovijedanje je aktivno sudjelovalo u gradbi identiteta recipijenta, a nakon promjene identiteta recipijenta, postupno se događa mijenjanje identiteta kolektiva što utječe na čin prihvaćanja osoba s invaliditetom u društvo i otklanjanje stigmi. Ono što je bitno naglasiti u kontekstu stvaranja identiteta pojedinaca s pomoću modela identiteta osobe s invaliditetom jest način uopće nastanka identiteta osobe s invaliditetom. Osoba s invaliditetom, kako navodi Pternai Andrić (2019: 149), svoj je identitet stekla kroz društvene procese, iako je sam invaliditet ograničenje tjelesnih funkcija. Razlog zašto je identitet osobe s invaliditetom produkt društvenih procesa leži u činjenici da invaliditet pripada skupini ljudi koji su marginalizirani u društvu, a sama marginalizacija dovela je do shvaćanja takve skupine ljudi onim Drugim.

Invaliditet kao identitet potreban je u književnim djelima kako bi se osobe s invaliditetom odmaknule s margina društva i postale ključ s pomoću kojega recipijent mijenja svoj identitet. U trenutku kada autorica, koja je ujedno osoba s invaliditetom, progovara o svome invaliditetu

kao identitetu, i prepričavanjem raznih životnih situacija podučava recipijenta važnosti empatije, postigla je shvaćanje invaliditeta kao nečega što ne zaslužuje biti marginalizirano jer ima svojstvo mijenjanja recipijenta i čini od njega boljšega čovjeka koji na invaliditet više ne gleda kao na zazornu pojavu.

7. Lik osobe s invaliditetom

Peleš (1999: 125) kaže: „Svrha je čitanja otkrivanje novih značenja“, a značenje se nekog djela prepoznaje prema motivima i temi jer su motivi „najmanja tematska jedinica“ (Solar, 1977: 39). Analogno navedenom, motivi su ono što izgrađuje određenu temu u djelu. Književnost nudi širok spektar tema i motiva koji čitateljima mogu biti zanimljivi radi zabave, ali i radi učenja. Promatra li se invaliditet kao tema u književnosti, a osobe s invaliditetom i njihove teškoće kao skup motiva, djela nastala na tu temu mogu poslužiti kao izvor novih informacija i samim time kao edukativno štivo.

Budući da se književnost tijekom povijesti bavila svim onim što bi čovjeka moglo zanimati, tematizirala je i živote osoba s invaliditetom, a najvažniji ishod invaliditeta kao teme jest progovaranje o inkluziji (Piskač, Jurdana, 2013: 173). Likovi osoba s invaliditetom i sama tema invaliditeta tijekom povijesti doživljavani su na različite načine. U srednjemu su vijeku osobe s invaliditetom i invaliditet shvaćane kao vid „Božje kazne“, a s napretkom društva, tema se invaliditeta u književnosti počinje shvaćati prirodnom i dobrodošlom (Piskač, Jurdana, 2013: 174). Nakon što su likovi osoba s invaliditetom prestali biti percipirani kao reprezentacija Božje kazne, u društvu se promijenila cjelokupna svijest o osobama s invaliditetom, a to je rezultiralo inkluzijom u društvo.

Inkluzija je motiv u književnosti koji je usko povezan s temom invaliditeta. Djela koja tematiziraju invaliditet i u kojima se mogu pronaći likovi osoba s invaliditetom, prema modernom shvaćanju, potiču inkluziju osoba s invaliditetom u društvo. Međutim, „relativno je malo umjetničkih književnih djela koja „uspješno“ uključuju inkluziju u svoj korpus, na bilo kojoj razini“ (Piskač, Jurdana, 2013: 176), a glavni je razlog tome društvena neosvijestjenost da je inkluzija poželjna i bitna.

Autobiografija *Moj život* djelo je koje svim svojim sastavnicama djeluje kao instrument u poticanju čitatelja na razmišljanje o važnosti inkluzije. Autorica je osoba s invaliditetom, a budući da je riječ o autobiografskome tekstu, ona je ujedno i lik osobe s invaliditetom. Budući

da autorica piše iz prvoga lica, prezentira vlastito iskustvo čitatelju te u tom slučaju nije riječ o pripovjedaču „što tek preispisuje riječi drugih, nego o aktivnom, involviranom, zainteresiranom subjektu“ (Peternai Andrić, 2019: 252–253).

Uloga je likova osoba s invaliditetom u književnosti mnogostruka. Prije svega, takvi likovi pred čitatelja postavljaju životnu priču s kakvom čitatelj možda nikada nije bio u bliskom kontaktu te na takav način šire njegove životne spoznaje. Budući da je čitanje oblik cjeloživotnoga učenja, likovi koji se nalaze u književnim djelima recipijentu služe kao primjer, dobar ili loš te ujedno i postaju „učiteljima“. Tijekom čitanja recipijent povezuje nove informacije iz djela i svoja prijašnja iskustva te na takav način dobiva širu sliku o djelu, ali i dobiva mogućnost zauzimanja određenoga kritičkog stava. Ako se u djelu pojavljuje lik osobe s invaliditetom, recipijentu takav lik može poslužiti kao primjer vođenja drukčijega načina života, a povezivanjem informacija o liku, koje proizlaze iz djela, i svojih životnih iskustava, uči o različitostima, empatiji i inkluziji. U ovome kontekstu, inkluzija je najbitniji element djela koji tematizira invaliditet jer on u sebi sadrži sve popratne elemente kao što su suzbijanje stereotipa, razvijanje empatije, prihvaćanje različitosti. Da bi se mogla dogoditi inkluzija osoba s invaliditetom u društvo, potrebno je najprije otkloniti sve one negativne prizvuke koje je invaliditet tijekom povijesti nosio sa sobom. Važnost inkluzije očituje se i u činjenici da svaka osoba želi osjećati pripadnost, a funkcija je inkluzije u tome da probudi svijest svakoga pojedinca neke zajednice da i osoba s invaliditetom zaslužuje biti ravnopravan član društva (Piskač, Jurdana, 2013: 174–175). Helen Keller kroz djelo opisuje situacije u kojima se osjećala lijepo kada bi osjetila da pripada zajednici i kada ne bi osjećala vršnjačko odbacivanje zbog svojih teškoća (Keller, 1957: 75):

U školi u Kembridžu uživala sam, prvi put u svom životu, u drugarstvu s vršnjakinjama koje su vidjele i čule. Stanovala sam s nekoliko njih u jednoj od lepih, udobnih kuća spojenih sa školom – u kući u kojoj je živio g. Havelz – i sve smo se osećale kao u svome domu. Pridruživala sam im se u mnogim igrama, pa čak i u igranju žmurki i nestašlucima u snegu: često smo zajedno ušle u duge šetnje; raspravljale smo o našim studijima i čitale glasno sve što bi nas zanimalo. Poneke od tih devojaka naučile su da mi govore pomoću znakova, pa mi g-đica Sullivan nije morala tumačiti ono što su pričale.

a. Lik osobe s invaliditetom kao primjer odstupanja od norme

Odstupanje od norme bitan je element svakoga romana, a ne samo onoga koji tematizira invaliditet (Paternai Andrić, 2019: 203). Književnost cijeni odstupanja od norme, a samim time i likove koji su po nečemu neobični i izvan prosjeka jer svaki odmak od prosjeka, odmak je i od norme. Zbog potpunijeg shvaćanja teme invaliditeta u književnim djelima, potrebno je prihvatiti činjenicu da „ožiljak, šepavost, nedostatak uda ili proteza zahtijevaju priču“ (Paternai Andrić, 2019: 195). Budući da autobiografija *Moj život* tematizira život osobe koja ima određeni tjelesni nedostatak, sljepoću i gluhoonijemost, recipijentu je zanimljiva. Autobiografija koja tematizira invaliditet nadilazi zapreke, ruši stereotipe, ukazuje na probleme pojedinca, a sve to čini kroz odnos autora i likova (Paternai Andrić, 2019: 252). U autobiografiji *Moj život*, Helen Keller je autorica, ali i lik u djelu, koja ukazuje na probleme s kojima se susreću osobe s teškoćama, nadilazi zapreke, ali i ruši stereotipe. Pravi je primjer Heleninih prevladavanja zapreka ljubav prema putovanjima i opisivanje „viđenih“ znamenitosti. Iako potpuno slijepa, Helen „vidi“ prirodne pojave na osebujan način, koji je u njezinoj svijesti superioran nad svakom mogućnosti fizičkoga gledanja, a opisi kojima pred čitatelja donosi svoja zapažanja o „viđenome“, dokaz su rušenja stereotipnih opisivanja osoba s invaliditetom (Keller, 1957: 66):

Marta 1893 godine posetili smo vodopade Nijagare. Teško mi je opisati svoja osećanja dok sam stajala na rtu koji se nadvija nad tim američkim vodopadima i osećala treperenje vazduha i podrhtavanje zemlje.

Mnogima izgleda čudno što su me čarobnost i lepota Nijagare mogle dirnuti. Uvek me pitaju: „Šta ta lepota i taj šum mogu značiti za vas? Vi ne možete videti talase kako se kovitlaju uz obalu, ni čuti njihovu huku. Šta oni mogu za vas značiti?“ U najopštijem smislu – oni znače sve... Ne mogu da odredim ni protumačim njihovo značenje nimalo bolje nego što mogu objasniti ljubav, veru ili dobrotu.

8. Zrcaljenje života s invaliditetom u autorsku ingenioznost

Budući da je *Moj život* autobiografski tekst, Helen u njemu opisuje trenutke svoga života i pred čitatelja postavlja situacije koje su za njezin razvoj bile od krucijalne važnosti. Helen je bila osoba s invaliditetom i slijedom toga opisivala je svoj život koji se gradio kroz invaliditet kao identitet. Recipijent se čitanjem upoznaje sa sljepoćom i gluhoćom kao oblicima

invaliditeta i čitanjem uče o važnosti prihvaćanja razlika i stvaranja empatije prema osobama s invaliditetom. Dakle, Helenino djelo u trenucima kada podučava recipijenta, prestaje biti samo estetski oblikovan medij i ističe svoju važniju stranu, a to je didaktičnost. Didaktičnost je proizašla iz činjenice da je invaliditet iz Helenine privatne sfere prešao u javnu, preko književnoga djela. Čitajući o Heleninu životu, kao posve drukčijem od života većine ljudi, recipijentu se ukazuje na „koristan pomak od prepoznavanja invaliditeta kao manjka i nedostatnosti prema razumijevanju i prihvaćanju alternativnih načina znanja, shvaćanja i djelovanja u svijetu što nas okružuje“ (Paternai Andrić, 2019: 251). U autobiografskim djelima, koja tematiziraju invaliditet, pisanje postaje čin samoreprezentacije, a u prilog tome ide i Hallovo zapažanje da „fizički ili kognitivni poremećaji nisu glavni fokus tih autora; umjesto toga dokumentiraju svakodnevne odnose, predrasude, prijateljstva, zakonske promijene i kulturne reprezentacije kroz koje se konstruira i održava kompleksan osjećaj identiteta u širem društvenom kontekstu“ (Paternai Andrić, 2019: 252 prema Hall, 2016: 132).

Reprezentacija iskustva života s invaliditetom s pomoću književnosti, umjetnosti i medija predstavlja važnu dimenziju prema ostvarivanju jednakih prava i inkluzije u društvu što se ne temelji na neznanju, zazoru, predrasudama, isključivanju. Helen je svoje nedostatke pretočila u vrline, koje mnogi ljudi zdrava vida i sluha ne posjeduju te na taj način upoznala recipijente s problemima i nesigurnostima na koje nailaze osobe s teškoćama. Tijekom života je mijenjala svoj identitet, prošla je kroz različite faze bolesti, gradila sebe kao osobu, postizala nevjerojatne rezultate, a u trenutku kada je svoju kompletnu transgresiju i životno iskustvo pretočila u autobiografsko djelo, ponudila je svakom čitatelju da, uz empatiju koju osjeća nakon čitanja, gradi svoj identitet i senzibilitet prema osobama s invaliditetom. Iz svoga svijeta tame u kojem se našla, zbog fluidnosti invaliditeta, postupno je izlazila kao studentica, spisateljica, zagovarateljica osoba s invaliditetom te je došla do životne polifonije.

9. Zaključak

Helen Keller pišući autobiografsko djelo *Moj život*, samoreprezentirala je invaliditet i na takav je način ponudila recipijentu jedno šire shvaćanje problematike invaliditeta, a ujedno je i predstavila svoj identitet. Helenin identitet, kao skup posebnosti koje jednoga pojedinca odvajaju od drugoga, mijenjao se tijekom njezina života jer se, adekvatnom pedagoškom rehabilitacijom, mijenjao i stupanj invaliditeta. Drugim riječima, Helen je iz djeteta lišena

sposobnosti komunikacije, uz pomoć Anne Sullivan, prerasla u ženu koja je, bez obzira na brojna fizička ograničenja, postala sinonimom motivacije za mnoge i to ne samo one koji moraju živjeti s ograničenjima.

Recipijent čitajući autobiografiju osobe s invaliditetom i primajući informacije o raznim epizodama života osobe s invaliditetom, postupno mijenja svoj identitet jer upoznaje probleme, ali i mogućnosti kojih prije nije bio svjestan. Helen, opisujući svoj život, potiče čitatelja na važnost empatije, razumijevanja, prihvaćanja različitosti, ali i inkluzije.

Budući da je riječ o autobiografiji, Helen je i autorica i lik svoga djela. Likovi osoba s invaliditetom prisutni su u književnosti dugi niz godina, ali njihova se funkcija s vremenom mijenjala. U prošlosti su likovi osoba s invaliditetom služili kao primjer neke vrste „Božje kazne“. Danas je pogled na književna djela koja tematiziraju invaliditet potpuno drukčiji, a niz znanstvenih disciplina ističe važnost pisanja o invaliditetu jer se na takav način potiče inkluzija i smanjuje se diskriminacija osoba s invaliditetom.

Helen se svojom upornošću, kao i upornošću svoje učiteljice, otrgnula iz svijeta tame i tišine, kakav joj je bio nametnut bolešću te je postala sve ono što je htjela biti. Pokazala je da invaliditet nije jedini oblik identiteta koji posjeduje osoba s teškoćama, a samim time ponudila je čitateljima životnu lekciju oprimjerivši danas često korištenu sintagmu prema kojoj hrabri i inventivni u svakoj životnoj teškoći vide priliku, a ne problem.

10. Popis literature

1. Hall, Stuart, "Kome treba 'identitet'?", *Politika teorije: zbornik rasprava iz kulturalnih studija*, (prir. Dean Duda), Zagreb, 2006., str.357.–374.
2. Keller, Helen, *Moj život*, prijevod: Dobrila Nikolić, Kosmos, Beograd, 1957.
3. Marinić, Marko, "JESU LI OSOBE S INVALIDITETOM "INVALIDI"? Pitanje konceptualne naravi, ali i potreba izjednačavanja mogućnosti." *Društvena istraživanja* 17, br. 1–2 (93-94), 2008., str. 199.–221.
4. Peleš, Gajo, *Tumačenje romana*, Artresor naklada, Zagreb, 1999.
5. Peternai Andrić, Kristina, *Pripovijedanje, identitet, invaliditet*, Meandarmedia, Zagreb, 2019.
6. Piskač, Davor i Jurdana, Vjekoslava, "Literarni doprinosi inkluziji" *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* 49, br. Supplement, 2013., str. 173.–183.
7. Sablić Tomić, Helena, „Naratološke osobine autobiografije u razdoblju hrvatske moderne“, *Dani Hvarškoga kazališta* 28, br. 1, 2002., str. 84.–95.
8. Solar, Milivoj, *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1997.

Mrežni izvori:

1. Ladenhauser Palijan, Tatjana, „Helen Keller i Anne Sullivan“, *Nova Akropola*, URL:<https://nova-akropola.com/znanost-i-priroda/fenomeni/hellen-keller-i-anne-sullivan/> (Datum posjeta stranici: 9. svibnja 2020.)
2. Blatty, David, „From Darkness into Light: Helen Keller & Alexander Graham Bell“, *Biography*, posljednja izmjena 18. lipnja 2019., URL:<https://www.biography.com/news/alexander-graham-bell-and-helen-keller> (Datum posjeta stranici: 9. svibnja 2020.)
3. Identitet. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. (Datum posjeta stranici 11. svibnja 2020.) URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26909>
4. Autobiografija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. (Datum posjeta stranici 11. svibnja 2020.) URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=4710>
5. Brailleovo pismo. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. (Datum posjeta stranici 17. svibnja 2020.) URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=9210>